

ART. 12. ODSTĄPIENIE OD UMOWY W CZĘŚCI

Jeżeli naruszenie zobowiązania dotyczy części świadczenia, strona może odstąpić od umowy w tej części, chyba że częściowe świadczenie nie ma dla niej znaczenia ze względu na naturę zobowiązania.

A. Podstawy regulacji

A.1. Analiza prawno porównawcza – źródła

A.1.1. Źródła

Źródłem inspiracji postanowienia art.II:12 należy upatrywać w: art. 476 k.c., art. 491 §2 k.c., art. 240 k.z., art. 252 k.z., art. 9:302 PECL, art. III-3:505 DCFR, art. 73 Konwencji wiedeńskiej, art. 8:301 Zasad Acquis, §323 k.c.n., art. 6:265 k.c.h., art. 7.3.6 Zasad UNIDROIT.

A.1.2. Analiza prawno porównawcza

W razie gdy treścią zobowiązania jest świadczenie, które składa się z oddzielnych części bądź polega na spełnianiu w ratach, bądź na świadczeniu ciągłym w czasie, wiele systemów prawnych, a także projektów europejskich ustanawia dla tych przypadków swoistą ze względu na charakter świadczenia regułę odstąpienia od umowy, gdy naruszenie zobowiązania uzasadniające skorzystanie ze środka ochrony prawnej w postaci odstąpienia od umowy dotyczy części (z punktu widzenia całości zobowiązania) świadczenia. To zapatrywanie jest zastosowaniem zasady proporcjonalności pomiędzy naruszeniem zobowiązania a jego skutkiem (zasadą jest zatem, że dopuszczalne

jest odstąpienie w takim zakresie, w jakim nastąpiło naruszenie). Jednakże ze względu na konieczność uwzględnienia interesu strony, względem której zobowiązanie zostało naruszone, wspomniana zależność nie ma charakteru bezwzględnego, co jednak stanowi dopełnienie zasady proporcjonalności, bowiem określa zakres naruszenia zobowiązania przez jedną stronę względem interesu drugiej strony. Głównymi przesłankami wyznaczającymi ramy rozważań w tym aspekcie skutków naruszenia zobowiązania jest zakres przedmiotowy częściowego odstąpienia od umowy oraz zakres uwzględnienia interesu strony, wobec której zobowiązanie zostało naruszone.

Projekty europejskie, w szczególności art. 9:302 PECL, art. III–3:505 DCFR (Zasady UNIDROIT nie przewidują regulacji szczególnej w tym zakresie), częściowe odstąpienie od umowy uzależniają od treści zobowiązania polegającego na świadczeniu w oddzielnych częściach (tak oba wspomniane postanowienia) bądź świadczeniu ciągłemu w czasie (tak DCFR) oraz istotnego naruszenia co do części świadczenia, czyli podstawowej przesłanki uzasadniającej odstąpienie od umowy. Biorąc pod uwagę zakresy zastosowania wspomnianych postanowień, można zauważyć, że wskazanie w art. III–3:505 DCFR na istotne naruszenie świadczenia ciągłego jako podstawy częściowego odstąpienia od umowy nie różni zakresu jego zastosowania od art. 9:302 PECL, ze względu na właściwość świadczenia ciągłego. W tym ostatnim przypadku chodzi bowiem o wystąpienie istotnego naruszenia od pewnego momentu trwania tego świadczenia, z której to chwili następują skutki naruszenia. Ze względu na naruszenie zobowiązania, którego przedmiotem jest świadczenie ciągłe, nie jest konieczne posługiwanie się określeniem części świadczenia, bowiem odstąpienie ma skutek na przyszłość. Do zakresu zastosowania częściowego odstąpienia od umowy ze względu na charakter świadczenia nawiązuje również rozwiązanie zawarte w art. 73 (1) Konwencji wiedeńskiej, zgodnie z którym w razie umowy, której przedmiotem jest świadczenie polegające na wydaniu określonych dóbr partiami, odstąpienie od umowy jest dopuszczalne co do zasady co do tej partii, względem której nastąpiło istotne naruszenie umowy.

Z obcych systemów krajowych takie podejście reprezentowane jest na przykład w prawie francuskim, w którym ocena zasadności rozwiązania umowy przez sąd w razie naruszenia określonej części zobowiązania, którego przedmiotem jest świadczenie partiami co do zasady, dokonywana jest w odniesieniu do tej części (partii), wobec której zobowiązanie zostało naruszone.

Natomiast nieco inne, tj. szersze ujęcie, zostało przyjęte w art. 8:301 (3) Zasad Acquis, w którym zakres odstąpienia jest uzależniony zasadniczo od zakresu naruszenia zobowiązania bez odesłania do charakteru świadczenia bądź uzależniania od niego dopuszczalności częściowego odstąpienia od umowy, co ma znaczenie w kontekście uprawnienia do odstąpienia w ogóle. Strona jest zatem uprawniona do odstąpienia od umowy w części dotkniętej naruszeniem zobowiązania przez drugą stronę ze względu na zakres naruszenia zobowiązania, czyli jego częściowe należyte wykonanie. Typowym przypadkiem jest niedostarczenie przez dłużnika części dóbr, w którym co do zasady dłużnik jest uprawniony do odstąpienia od umowy w części dotyczącej dóbr niedostarczonych. Zakresem odstąpienia jest objęta ta część

zobowiązania, która została naruszona, zatem co do zasady nie ta, co do której termin wykonania jeszcze nie nadszedł. Brak wyrażenia wprost przesłanki dotyczącej charakteru świadczenia pozwala na objęcie zakresem częściowego odstąpienia od umowy także tego przypadku, w którym świadczenie nie jest podzielne, ale zostało wykonane w części, która przedstawia znaczną wartość ekonomiczną względem wartości, którą miałyby świadczenie spełnione w całości.

W zakresie wyżej przedstawionym również z niemieckiego uregulowania obowiązującego po reformie prawa zobowiązań z 2001 r. można wyprowadzić skutek podobny do przyjętego w Zasadach Acquis, aczkolwiek na zasadzie wnioskowania *a contrario* z §323 (5) k.c.n., który między innymi określa przesłanki odstąpienia od całości umowy w razie częściowego jej wykonania (obok przesłanek niedopuszczalności odstąpienia od umowy w razie tzw. pozytywnego naruszenia obowiązku). Natomiast ustawodawca holenderski nie wprowadził szczególnej normy dotyczącej skutku częściowego naruszenia zobowiązania (w części holenderskiego kodeksu cywilnego dotyczącej zobowiązań) bądź umowy (w części prawa umów), zaś kwestia zakresu odstąpienia od umowy, tj. w całości albo w części, podlega ocenie zawartej w art. 6:265 (1) k.c.h. pod kątem ogólnych przesłanek odstąpienia od umowy, a zatem zakres odstąpienia od umowy winien mieścić się w granicach dopuszczalności odstąpienia, wyznaczonych szczególną naturą naruszenia lub jego nieistotnością, które nie uzasadniają zakończenia umowy oraz skutków z tym związanych. Klauzula zawarta w przedstawionym art. 6:265 (1) k.c.h. jest na tyle szeroka, że w toku prac legislacyjnych propozycja wprowadzenia postanowienia dotyczącego wykonania zobowiązania polegającego na świadczeniu partiami została uznana za *superfluum*, co z jednej strony ma potwierdzać raczej abstrakcyjne podejście do treści przepisów w holenderskim kodeksie cywilnym, pomimo wielokrotnego niekiedy powtarzania określonych norm o podobnym bądź nierozłącznym zakresie zastosowania w różnych częściach tego kodeksu.

Wprowadzenie postanowienia dotyczącego skutku naruszenia zobowiązania co do części świadczenia, niezależnie od tego, czy jest ono związane z charakterem świadczenia, jest jednak związane nie tyle z koniecznością przyznania stronie uprawnienia do częściowego odstąpienia od umowy, co służy raczej ochronie interesów dłużnika, ale z określeniem przesłanek odstąpienia od umowy w całości, co stanowi wyraz ochrony interesu wierzyciela.

W tym zakresie art. 9:302 zd. 2 PECL, a także art. III:3:505 (3) DCFR odwołują się do głównej przesłanki odstąpienia od umowy, tj. do istotnego niewykonania zobowiązania, z tym że co do całości umowy. Jeżeli częściowe wykonanie zobowiązania stanowi zatem istotne niewykonanie zobowiązania względem całości umowy, strona jest uprawniona do odstąpienia od umowy w całości. Biorąc pod uwagę określenie istotności naruszenia umowy, które występuje w obu projektach (w art. 8:103 PECL, art. III – 3:502 DCFR, tj. w razie gdy ścisła zgodność z zobowiązaniem stanowi istotne postanowienie umowy bądź niewykonanie pozbawia stronę w znacznym stopniu tego, czego mogła oczekiwać na podstawie umowy i druga strona nie

przewidziała i nie mogła rozsądnie przewidzieć takiego skutku, bądź niewykonanie jest umyślne i daje drugiej stronie podstawę do przeświadczenia, że nie może liczyć na wykonanie w przyszłości), można zauważyć, że jest to spójna koncepcja granic trwałości umowy. W komentarzu do wymienionych wyżej postanowień PECL oraz DCFR zawarte jest zastrzeżenie, zgodnie z którym odstąpienie od umowy przewidującej wykonanie zobowiązania w postaci niezależnych części świadczenia w całości jest dopuszczalne, gdy z okoliczności wynika wysokie prawdopodobieństwo powtórzenia istotnego naruszenia umowy w przyszłości co do kolejnych części świadczenia. Powyższe stanowi nawiązanie do przesłanek przewidywanego naruszenia umowy (*anticipatory breach of contract*), uzasadniającego odstąpienie od niej. Natomiast Zasady UNIDROIT nie przewidują szczególnego postanowienia dotyczącego dopuszczalności odstąpienia od umowy w całości ze względu na częściowy zakres niewykonania zobowiązania, tak jak nie przewidują takiego postanowienia, które wyznaczałoby zasadę odstąpienia od umowy w części uzasadnionej zakresem niewykonania zobowiązania. W zasadzie jedynym postanowieniem, dotyczącym określonego rodzaju umowy oraz świadczenia, jest art. 7.3.6. (2) Zasad UNIDROIT, które jednak określa zasady zwrotu świadczeń w przypadku umowy tzw. trwałej (długoterminowej) oraz podzielnego świadczenia. Historia debaty w procesie tworzenia tego postanowienia wskazuje, że wywodzi się z niego możliwość odstąpienia od umowy w części dotyczącej zobowiązania, które zostało dotknięte istotnym niewykonaniem. Natomiast dopuszczalność odstąpienia od umowy w całości wywodzi się z ogólnej przesłanki odstąpienia od umowy, tj. istotnego niewykonania zobowiązania.

Rozwiązanie przyjęte w przedstawionych projektach europejskich nawiązuje do uregulowania zawartego w art. 73 (1) i (2) Konwencji wiedeńskiej, która w tym zakresie przewiduje dodatkowe przesłanki obok istotnego naruszenia umowy z art. 25 k.w., jako że określenie tej postaci naruszenia umowy w Konwencji wiedeńskiej zawiera się tylko w drugim z podanych wyżej przypadków istotnego naruszenia umowy w projektach europejskich. Na podstawie art. 73 (2) k.w., w razie gdy naruszenie umowy przez stronę względem jednej partii zobowiązania daje drugiej stronie dobre podstawy do wniosku, że istotne naruszenie umowy nastąpi również w odniesieniu do przyszłych części świadczenia, strona może odstąpić od umowy względem przyszłych partii, jeżeli uczyni to w rozsądnym czasie. Uregulowanie zawarte w tym postanowieniu opiera dopuszczalność odstąpienia od umowy co do przyszłych części świadczenia na dobrych podstawach prognozy przyszłego istotnego naruszenia umowy, używając różnych określeń względem przesłanki określonej dla wstrzymania się z wykonaniem obowiązków przez jedną stronę, tj. stawania się widocznym/oczywistym, że druga strona naruszy swoje obowiązki w zakresie określonym w art. 71 (1) k.w., a także oczywistości, która określa stopień przewidywalności istotnego naruszenia umowy, uzasadniającego odstąpienie od umowy przed nadejściem terminu jej wykonania z art. 72 k.w. Biorąc pod uwagę gradację przesłanek, można zauważyć, że uregulowanie art. 73 (2) k.w. zawiera się pomiędzy przesłankami wstrzymania się z wykonaniem obowiązków umownych a odstąpieniem

niem od umowy ze względu na przewidywane naruszenie umowy, chociaż również związane jest z prognozowaniem przyszłego zachowania drugiej strony, jednak taki wniosek nie wynika tylko z różnicy sformułowań wymienionych postanowień Konwencji wiedeńskiej, ale z ich funkcji. Odstąpienie od umowy co do przyszłych świadczeń jest zatem reakcją nie tylko na same przewidywania co do naruszenia umowy, ale na zaistniałe istotne naruszenie umowy, które daje podstawy do wniosku o przyszłym, również istotnym, naruszeniu umowy w zakresie kolejnych partii świadczenia. Niemniej na gruncie Konwencji wiedeńskiej rozszerzenie zakresu odstąpienia od umowy względem zakresu naruszenia obowiązków przez stronę nie dotyczy tylko zobowiązania, którego wykonanie odbywa się partiami i dotyczy tych samych dóbr, ale również może być związane z dostarczeniem dóbr, których dostawy są od siebie zależne. Na podstawie art. 73 (3) k.w. strona, która odstępuje od umowy w zakresie jednej partii świadczenia ze względu na jej istotne naruszenie (czyli po spełnieniu przesłanek z art. 73 [1] k.w.), jest uprawniona do odstąpienia również od wcześniejszych oraz przyszłych dostaw, jeżeli ze względu na zależność między nimi nie mogą być one wykorzystane zgodnie z celem umowy ustalonym przez strony w chwili zawarcia umowy. W tym przypadku zatem rozszerzenie zakresu odstąpienia, w szczególności względem dostaw już dokonanych, związane jest nie tylko z wykonaniem zobowiązania w częściach, ale ze względu na takie powiązanie tych części świadczenia, które składają się na cel umowy ustalony przez strony. W tym przypadku zatem zakres odstąpienia, czyli jego skutek wstecz i przyszły, oparty jest na przesłance zależności pomiędzy dostawami, która wyraża cel umowy i tym samym interes strony bez konieczności prognozowania co do nastąpienia przyszłego istotnego naruszenia umowy, jak to ma miejsce w przypadku umowy, w której przedmiotem obowiązków jednej strony jest świadczenie partiami w określonych terminach, bez powiązania ich pewnym celem, związanych z wykonaniem umowy w całości.

Właściwie do tego ostatniego zapatrywania wyrażonego w Konwencji wiedeńskiej nawiązuje uregulowanie przyjęte w art. 8:301 (3) Zasad Acquis, chociaż za pośrednictwem regulacji dyrektywy 99/44 o sprzedaży konsumenckiej, w szczególności art. 3, który został oparty na koncepcji środków ochrony prawnej w razie naruszenia umowy przyjętej w Konwencji wiedeńskiej. Na podstawie powołanego postanowienia Zasad Acquis, strona jest uprawniona do odstąpienia od umowy w całości, pomimo naruszenia zobowiązania w części, jeżeli częściowe wykonanie nie przynosi wierzycielowi pożytku. Wspomniana przesłanka nie odnosi się li tylko do interesu wierzyciela, który nie jest zaspokojony przez częściowe wykonanie zobowiązania, ale także do niemożności wykorzystania przez wierzyciela części wykonanego zobowiązania w przyszłości bądź co najmniej uciążliwości takiego wykorzystania.

Podobne zapatrywanie, tj. oparte na postanowieniu art. 73 (3) Konwencji wiedeńskiej, zostało wyrażone w obowiązującej regulacji niemieckiej, tj. w § 323 (5) zd. 1 k.c.n., który dopuszcza odstąpienie od całości umowy w razie częściowego wykonania w przypadku, w którym częściowe wykonanie narusza interes wierzyciela.

Biorąc pod uwagę rozwiązanie zawarte w art. 73 (3) k.w., art. 8:301 Zasad Acquis oraz § 323 (5) zd. 1 k.c.n., można by wywieść wniosek, że zachodzą pomiędzy nimi pewne różnice co do zakresu dopuszczalności odstąpienia od umowy w całości, w razie naruszenia obowiązków (k.w.)/zobowiązania (Zasady Acquis)/obowiązku (k.c.n.) w części. Pierwsza z wymienionych regulacji odwołuje się bowiem do celu umowy, druga do pożytku z umowy, a ostatnia do interesu wierzyciela, który wykonanie umowy miało zaspokoić. Powyższe stwierdzenie jest jednak uzależnione od rozumienia tych określeń, w szczególności na przykład interes może być rozumiany jako majątkowy, ale także na przykład jako realizacja celu umowy, a ten ostatni z kolei może wiązać się z pożytkami, które winny być przysporzone wierzycielowi w razie należytego jej wykonania.

Natomiast system holenderski konsekwentnie nie zawiera regulacji szczególnej dotyczącej odstąpienia od umowy w całości z powodu częściowego naruszenia, zaś jego skutki oceniane są na podstawie ogólnej regulacji zawartej w art. 6:265 k.c.h., tj. odstąpienie od umowy w całości jest dopuszczalne, chyba że rodzaj naruszenia bądź jego nieistotność nie uzasadniają wygaśnięcia umowy oraz skutków z niego wynikających.

A.2. Uzasadnienie regulacji – rozwój instytucji

Propozycja uregulowania skutku naruszenia zobowiązania w postaci częściowego odstąpienia od umowy bądź odstąpienia od umowy jest wyrazem ogólnej koncepcji naruszenia zobowiązania przyjętej w projekcie, tj. opartej na jednolitej regule naruszenia zobowiązania określonej w art. II:1, a także ujęcia tego skutku z punktu widzenia zakresu naruszenia zobowiązania bez wprowadzenia wprost przesłanki związanej z charakterem świadczenia będącego przedmiotem zobowiązania. Z tego powodu projekt odchodzi od ujęcia tego zagadnienia przyjętego w art. 491 § 2 k.c., który *expressis verbis* uzależnia ocenę możliwości częściowego odstąpienia od umowy wzajemnej od podzielnego charakteru świadczeń obu stron, a przewiduje tę możliwość dla zwłoki jako postaci naruszenia zobowiązania. Do postaci naruszenia zobowiązania nawiązuje również postanowienie art. 252 k.z., z tym, że dotyczy ono niemożliwości wykonania zobowiązania wzajemnego jako postaci naruszenia, która uzasadnia odstąpienie od umowy. Obie wspomniane regulacje uzależniają dopuszczalność odstąpienia od umowy (w tym częściowego) od spełnienia przesłanek odpowiedzialności, które stanowią element każdej z wymienionych w nich postaci naruszenia zobowiązania (na podstawie art. 476 k.c., art. 240 k.z.).

Projekt odstępuje od koncepcji opartej na rozróżnianiu postaci naruszenia zobowiązania i ustalania im właściwych skutków, co nie oznacza jednolitości skutków wobec każdego naruszenia zobowiązania, ale uzależnienie ich raczej od gradacji naruszenia niż od przesłanek szczególnych. Z tego powodu art. II:12 odwołuje się do naruszenia zobowiązania w rozumieniu art. II:1 projektu. Natomiast w hipotezie uzasadnianego postanowienia brak odwołania również do określonego charakteru świadczenia jako podstawy skorzystania ze skutku w postaci odstąpienia częściowego od umowy,

jak to zostało przyjęte na przykład w PECL, DCFR, czy Konwencji wiedeńskiej. Projekt koncentruje się w tym miejscu na zakresie naruszenia zobowiązania, jak to zostało ujęte w Zasadach Acquis czy regulacji niemieckiej, od którego uzależniony jest zasadniczo również zakres odstąpienia od umowy z zachowaniem zasady proporcjonalności naruszenia zobowiązania oraz jego skutku.

Również w zakresie dopuszczalności odstąpienia od umowy w całości w razie częściowego naruszenia zobowiązania propozycja projektu odstępnie od uregulowania zawartego w art. 491 §2 k.c., który z jednej strony przyznaje uprawnienie do odstąpienia od umowy co do części świadczenia (objętej zwłoką) bądź co do reszty niespełnionego świadczenia wedle wyboru wierzyciela, a z drugiej stanowi o ograniczeniu odstąpienia od umowy w całości przez odesłanie do braku znaczenia dla strony częściowego wykonania zobowiązania ze względu na jego naturę albo na zamierzony cel umowy wiadomy drugiej stronie przy zawarciu umowy, niezależnie od tego, że samo odstąpienie co w każdym z dopuszczalnych zakresów winno być co do zasady poprzedzone wyznaczeniem dłużnikowi dodatkowego terminu do wykonania zobowiązania oraz uprzedzeniem o odstąpieniu od umowy w razie bezskutecznego upływu tego terminu. Ten ostatni wymóg jest wyłączony w razie zastrzeżenia w umowie terminu ściśle określonego bądź utraty znaczenia świadczenia dla strony ze względu na te same okoliczności, które stanowią podstawę odstąpienia od umowy w całości w razie częściowego naruszenia zobowiązania (art. 492 k.c.). W zakresie przesłanek odstąpienia od umowy w całości regulacja art. 491 § 2 k.c. nawiązuje do art. 252 zd. 2 k.z. (z zastrzeżeniem, że ten ostatni dotyczy częściowej niemożliwości wykonania zobowiązania, a nie zwłoki), przy czym ten ostatni stanowi o odstąpieniu od umowy w całości, natomiast odstąpienie w węższym zakresie opierało się na wnioskowaniu *a fortiori* z wymienionego wyżej uregulowania. Propozycja zawarta w projekcie odchodzi od rozróżnienia zakresów odstąpienia poza podstawowym, a mianowicie odstąpieniem w części uzasadnionej zakresem naruszenia zobowiązania jako zasady oraz odstąpienia w innym zakresie, w razie gdy częściowe świadczenie nie ma znaczenia dla strony ze względu na naturę zobowiązania. Powyższe uregulowanie związane jest z odejściem w projekcie od obowiązku wyznaczenia dodatkowego terminu do wykonania zobowiązania mającego swój pierwowzór w regulacji niemieckiego kodeksu cywilnego, a także jednoznaczne przyjęcie w projekcie skutku odstąpienia od umowy *ex nunc*, czyli z chwilą skuteczności odstąpienia na przyszłość w miejsce dominującego zapatrywania o tzw. wstecznym działaniu odstąpienia od umowy, tj. od chwili jej zawarcia. A zatem projekt nie przewiduje szczególnej normy, która by wyznaczała przesłanki odstąpienia na przyszłość czy wstecz, bowiem jednolicie przyjęta jest reguła o skutkach odstąpienia z chwilą jego skuteczności, czyli zgodnie z art. II:8 projektu w momencie złożenia oświadczenia woli o odstąpieniu od umowy, które ewentualnie może zostać ubezszkudnione przez skorzystanie przez dłużnika z uprawnienia do doprowadzenia przedmiotu świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem. Takie zapatrywanie jest wyrażone w większości projektów europejskich, w Konwencji wiedeńskiej,

a także w wielu krajowych porządkach prawnych (poza francuskim, a także według niektórych komentatorów niektórych przypadków odstąpienia od umowy na gruncie Zasad UNIDROIT). Z przyjęciem takiej koncepcji w projekcie łączy się również odejście od rozróżnienia odstąpienia od umowy od wypowiedzenia umowy, które wiąże się z charakterem przedmiotu świadczenia, którym w tym drugim przypadku jest świadczenie tzw. ciągle, choć słusznie w doktrynie podjęte zostały rozważania na temat jego zasadności oraz wyprowadzony został wniosek o braku potrzeby jego utrzymania ze względu na w istocie brak materialnoprawnych różnic pomiędzy nimi, a te, które są wskazywane, mają charakter pozorny, a nie oparty na rzeczywistej treści obu instytucji oraz ich funkcjonowaniu.

W zakresie określenia skutków częściowego naruszenia zobowiązania, w tym dopuszczalności odstąpienia od umowy w szerszym zakresie niż wyznaczony zakresem naruszenia zobowiązania, projekt nawiązuje do regulacji zawartej w art. 8:301 (3) Zasad Acquis (stwarzająca wrażenie nawiązującej z kolei do uregulowania zawartego w § 323 [5] zd. 1 k.c.n., bowiem w samym prawie europejskim brak szczególnej regulacji dotyczącej skutków częściowego naruszenia zobowiązania/umowy), która wśród projektów europejskich, a także Konwencji wiedeńskiej jest najbardziej abstrakcyjna, a jednocześnie nie jest tak abstrakcyjna w tej kwestii jak regulacja holenderska, która zagadnienie skutków częściowego naruszenia zobowiązania rozstrzyga, opierając się na zasadzie ogólnej, dotyczącej odstąpienia od umowy. Założeniem projektu jest bowiem objęcie zakresem zastosowania części ogólnej prawa zobowiązań również przypadków naruszenia zobowiązania wynikającego z umowy typowej, jeżeli właściwość bądź specyfika naruszenia zobowiązania nie wymagają regulacji szczególnej właściwej tylko dla danego typu stosunku prawnego. Zasada jest zatem częściowe odstąpienie uzasadnione zakresem naruszenia zobowiązania. Natomiast wyjątek dotyczący odstąpienia w szerszym zakresie niż naruszenie jest przewidziany dla przypadku, w którym częściowe wykonanie nie ma znaczenia dla wierzyciela ze względu na naturę zobowiązania. Projekt nie przesądza zakresu dopuszczalnego odstąpienia, ale ogranicza tylko jego zakres przez odesłanie do znaczenia częściowego wykonania zobowiązania dla wierzyciela związanego z naturą zobowiązania.

A.3. Założenia politycznoprawne

Politycznoprawny aspekt propozycji projektu zawartej w art. II:12 jest kontynuacją zapatrywania wyrażonego na gruncie całej koncepcji odstąpienia od umowy przyjętej w projekcie. Częściowe odstąpienie od umowy opiera się bowiem na takich samych przesłankach i wywołuje takie skutki jak odstąpienie od umowy w całości z modyfikacją uzasadnioną zakresem naruszenia zobowiązania. Głównym rozstrzygnięciem w art. II:12 jest bowiem uzależnienie dopuszczalności i zakresu odstąpienia od umowy od zakresu naruszenia zobowiązania w rozumieniu art. II:1 projektu, co zresztą jest wyrazem wielokrotnie przywoływanej zasady proporcjonalności zakresu naruszenia zobowiązania do jego skutków. Natomiast z politycznoprawnego

punktu widzenia zasadnicze znaczenie należy jednak przypisać rozwiązaniu zagadnienia związanego z określeniem przesłanek odstąpienia od umowy w całości w razie częściowego naruszenia zobowiązania, tzn. jego wykonania w części. Powstaje bowiem problem związany z określeniem zakresu ochrony strony, względem której zobowiązanie zostało naruszone, i związanego z tym zakresu obciążenia strony naruszającej zobowiązanie skutkami wykraczającymi poza granice naruszenia zobowiązania rozumiane przez odwołanie do części, która została wykonana. Szerszy zakres uprawnienia do odstąpienia od umowy niż odpowiadający części zobowiązania, która nie została wykonana, oznacza bowiem przyjęcie określonego rozumienia naruszenia zobowiązania, które nie jest związane tylko z niewykonaniem w sposób zgodny z jego treścią, ale także z pozbawieniem strony osiągnięcia określonego celu, który byłby zrealizowany, gdyby zobowiązanie zostało wykonane w pełni w należyty sposób. Projekt przyjmuje szeroki zakres uwzględnienia okoliczności leżących po stronie wierzyciela przez odwołanie się do znaczenia zobowiązania dla strony, względem której zostało ono naruszone, ale wspomniane okoliczności mają być związane z naturą zobowiązania, tj. okolicznością dającą się w sposób obiektywny ustalić.

B. Komentarz

B.1. Cel i znaczenie regulacji

Funkcja regulacji zawartej w art. II:12 sprowadza się do określenia zakresu dopuszczalności skorzystania z uprawnienia do odstąpienia od umowy w przypadku częściowego naruszenia zobowiązania, które rozumiane jest zgodnie z jednolitą regułą naruszenia, czyli bez określenia granicy jej zastosowania do określonej postaci naruszenia zobowiązania. Komentowane postanowienie stanowi także o przesłankach uzasadniających odstąpienie od umowy w szerszym zakresie niż część zobowiązania, która nie została wykonana.

B.2. Kontekst regulacji – zakres zastosowania

Uregulowanie zawarte w art. II:12 znajduje zastosowanie do zobowiązań umownych ze względu na rodzaj skutku, którego dotyczy, tzn. odstąpienia od umowy. Ze względu na to, że wspomniane uregulowanie dotyczy szczególnego aspektu związanego z odstąpieniem od umowy, tj. częściowego naruszenia zobowiązania, jest to norma, której zastosowanie jest powiązane z innymi postanowieniami, dotyczącymi odstąpienia od umowy, w szczególności art. II:8, określającym przesłanki bezskuteczności odstąpienia ze względu na skorzystanie przez dłużnika z uprawnienia do doprowadzenia przedmiotu świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, a także art. II:9, który stanowi o granicach dopuszczalności odstąpienia od umowy ze względu na nieistotny charakter naruszenia zobowiązania, jak również art. II:13, określający skutki odstąpienia od umowy. Skorzystanie z upraw-

nienia do odstąpienia od umowy z powodu częściowego naruszenia zobowiązania może zostać poprzedzone wstrzymaniem się z wykonaniem zobowiązania wzajemnego, a także jest możliwe połączenie przesłanek z art. II:12 oraz z art. II:11 w razie uzasadnionego przewidywania przez wierzyciela stanu określonego w tym ostatnim postanowieniu.

Skorzystanie z uprawnienia do odstąpienia od umowy czy to częściowego, czy w całości ze względu na naruszenie zobowiązania w części nie wyłącza możliwości skorzystania z innych środków ochrony prawnej przewidzianych na wypadek naruszenia zobowiązania, których wykonanie łącznie jest możliwe, a zatem tych, które związane są z ekwiwalentem pieniężnym (odszkodowanie, kara umowna, odsetki) na zasadach dla nich określonych. Natomiast strona korzystająca z przedmiotu świadczenia ma obowiązek zapłaty wynagrodzenia na zasadach określonych w art. II:14.

B.3. Wykładnia

Podstawą zastosowania postanowienia art. II:12 jest częściowe naruszenie zobowiązania, które wyznacza dopuszczalny zakres odstąpienia od umowy. Naruszenie zobowiązania rozumiane jest zgodnie z art. II:1, a zatem może być nim zwłoka, wadliwe wykonanie, wykonanie w niewłaściwym miejscu itd., przy czym zakresem zastosowania komentowanego artykułu jest ta część zobowiązania, która dotknięta jest naruszeniem. Zakresem zastosowania art. II:12 projektu objęty jest zatem przypadek zarówno spełnienia przez dłużnika części tradycyjnie określanego zobowiązania podzielnego, jak i zobowiązania niepodzielnego, jednorazowego bądź okresowego, a także trwałego. Zasadą jest uprawnienie wierzyciela do odstąpienia od umowy w części dotyczącej świadczenia objętej naruszeniem. Z powyższego wynika, że w razie zobowiązania polegającego na świadczeniu w określonych ratach wierzyciel jest uprawniony do odstąpienia w części dotyczącej raty, która nie została wykonana, a była wymagalna, natomiast nie co do pozostałych przyszłych rat (jak jest na podstawie art. 491 §2 zd. 1 k.c.). Natomiast dopuszczalność odstąpienia od pozostałych, tj. przyszłych partii świadczenia, jest oceniana pod kątem przesłanek określających zakres wyjątku, tj. odstąpienia od umowy w całości z uwzględnieniem postanowienia art. II:13, określającego ogólne skutki odstąpienia od umowy. Częściowe odstąpienie jest zatem także możliwe i w niektórych wypadkach jedynie dopuszczalne w razie częściowego wykonania zobowiązania, którego przedmiotem jest świadczenie niepodzielne, a wykonanie w części stanowi znaczną wartość, która nie może podlegać zwrotowi w razie odstąpienia w całości od umowy. Do takich przypadków należą przede wszystkim świadczenia wynikające z umowy o dzieło, w tym określonych robót budowlanych, w razie gdy dzieło lub roboty zostały w znacznym stopniu wykonane, a naruszenie dotyczy części, która może zostać wykonana przez inną osobę.

Natomiast wierzyciel jest uprawniony do odstąpienia od umowy w szerszym zakresie, niż wynika z naruszenia zobowiązania, w razie gdy częściowe świadczenie nie ma dla niego znaczenia ze względu na naturę zobowiązania. Ogólnie można przyjąć, że częściowe spełnienie świadczenia nie

ma dla wierzyciela znaczenia, gdy traci on zainteresowanie (w rozumieniu szerszym od interesu) w tym, żeby wykonać swoje zobowiązanie i przyjąć tylko część świadczenia drugiej strony, w pozostałej części żądając ekwiwalentu pieniężnego bądź tylko przyjąć część świadczenia dłużnika i żądając ekwiwalentu pieniężnego, a równocześnie częściowe wykonanie zobowiązania nie może stanowić zaspokojenia jego uzasadnionych potrzeb/oczekiwań, które związane były z umową. To ostatnie zastrzeżenie wskazuje, że odstąpienie od umowy w całości na podstawie art. II:12 projektu nie jest uzasadnione tylko w przypadkach, w których częściowe wykonanie zobowiązania nie ma żadnego znaczenia dla wierzyciela, ale także w razie utraty znaczenia części świadczenia, za które wierzyciel ma ewentualnie wykonać w części swoje zobowiązanie.

Przedmiotowa utrata znaczenia częściowego wykonania zobowiązania jest jednak ograniczona źródłem, z którym może być związana na podstawie art. II:12, tj. naturą zobowiązania, która to okoliczność służy uwzględnieniu interesu dłużnika przy ocenie dopuszczalności odstąpienia od umowy w szerszym zakresie, niż wynika z części zobowiązania, która została naruszona. Natura zobowiązania w rozumieniu komentowanego postanowienia związana jest z charakterem świadczeń, wyznaczonych ich rodzajem związanym z podzielnością bądź niepodzielnością, przy czym należy pamiętać o wyżej poczynionych uwagach związanych z możliwością zastosowania kryterium podziału wartości świadczenia, a nie tylko podziału go w naturze. Natomiast w razie niepodzielności świadczenia wierzyciela może on powołać się na brak znaczenia częściowego wykonania zobowiązania przez dłużnika i ewentualnego dochodzenia ekwiwalentu pieniężnego, zwłaszcza jeśli miałoby być nim odszkodowanie i możliwość ekskulpacji dłużnika. Natura zobowiązania, ze względu na którą wierzyciel może powołać się na utratę znaczenia częściowego wykonania zobowiązania, może być również związana z łączącym strony elementem zaufania, który stanowi o istocie określonego zobowiązania, na przykład ze względu na określony rodzaj usług. Pod naturą zobowiązania winny mieścić się zatem takie okoliczności, które są możliwe do stwierdzenia w sposób obiektywny bądź wyraźnie zostały zastrzeżone w treści zobowiązania, jeżeli nie mają charakteru typowego.

W niektórych przypadkach, tj. takich, w których zobowiązanie wierzyciela jest tego rodzaju, że możliwe jest dokonanie redukcji świadczenia na podstawie art. II:8 projektu, możliwa jest sytuacja, w której częściowe odstąpienie od umowy i redukcja świadczenia wywołają podobne skutki dla wierzyciela, zaś skorzystanie z określonego uprawnienia jest uzależnione od wyboru wierzyciela. Natomiast różnica w skutkach jest związana z przypadkiem, w którym zobowiązanie okaże się w części wadliwe. W razie częściowego odstąpienia od umowy wierzyciel jest zobowiązany do zwrotu wadliwej części świadczenia i może dochodzić odszkodowania za szkodę wywołaną częściowym niewykonaniem zobowiązania na zasadach ogólnych. Natomiast obniżenie świadczenia przez wierzyciela może uwzględniać tylko wadliwość świadczenia, a nie skutki, które zostały przez nią wywołane. Natomiast, w razie gdy naruszenie zobowiązania w części jest nieistotne, wierzyciel jest uprawniony do obniżenia swojego świadczenia bądź dochodzenia napra-

wienia szkody na zasadach ogólnych (lub innego rodzaju ekwiwalentu pieniężnego, w szczególności kary umownej, jeżeli została zastrzeżona w treści zobowiązania, w tym na wypadek naruszenia zobowiązania pieniężnego, co jest dopuszczalne na podstawie art. II:26 projektu, który nie ogranicza zakresu jej zastosowania tylko do naruszenia zobowiązań niepieniężnych).

B.4. Przykłady

1. Producent A był zobowiązany do wydania 10 samochodów dealerowi B, za które ten ostatni miał zapłacić w chwili wydania aut. Jednakże w terminie wykonania zobowiązania do miejsca wykonania zobowiązania, tj. do siedziby B, zostało dowiezionych tylko siedem samochodów, a w tym samym terminie miały one zostać sprzedane klientom dealera B.

[B jest uprawniony do odstąpienia od umowy w części dotyczącej trzech brakujących samochodów i dochodzenia naprawienia szkody z tytułu niewykonania zobowiązania przez A w tej części, przy czym producent może to odstąpienie ubezskuteczyć przez niezwłoczne dostarczenie brakujących aut, chyba że strony zastrzegły w umowie ścisły termin wykonania zobowiązania. B jest również uprawniony do obniżenia swojego świadczenia względem A].

2. Producent A był zobowiązany do wydania 10 samochodów, które były produkowane na zamówienie pewnej państwowej osoby prawnej B i miały zawierać specjalnie określone parametry oraz spełniać szczególne wymogi techniczne, a także być w sposób specjalny oznaczone. W terminie wykonania zobowiązania producent wydał pięć samochodów, które były gotowe, zaś pozostałe zobowiązał się dostarczyć za miesiąc, co ze względu na samą długość produkcji miało być terminem niezwłocznym. B zamawiająca samochody, złożyła oświadczenie o odstąpieniu od umowy, w całości powołując się na utratę zaufania do producenta oraz konieczność zakupu wszystkich 10 jednakowych samochodów u jednego producenta ze względu na wymogi procedury przetargowej.

[Pomimo tego, że państwowa osoba prawna powołała się na naturę zobowiązania, to w tym przypadku producent może powołać się na nieistotność naruszenia zobowiązania, tj. miesięczne opóźnienie w wydaniu połowy zamówionej liczby aut, biorąc pod uwagę okres produkcji samochodu na indywidualne zamówienie, także z uwzględnieniem zakresu naruszenia jego interesu przez niemożność sprzedaży zwróconych aut na rynku].

3. A zobowiązał się do namalowania obrazu dla B za 10 tys. zł. B, gdy zobaczył obraz, uznał, że jest on wart nie więcej niż 6 tys. zł i taką kwotę zaofiarował.

[A jest uprawniony do odstąpienia od umowy w całości ze względu na niemożliwość w tym przypadku odstąpienia od zobowiązania w części, ze względu na charakter świadczenia, a także utratę znaczenia częściowego wykonania zobowiązania przez A ze względu na naturę zobowiązania, które ma charakter osobisty].